

Agrarische afzet via korte ketens in Groningen

Gabe Venema, Deborah Bakker, Mariël Benus

Inleiding

Zowel het Rijk als diverse provincies willen via allerlei initiatieven de afzet via korte ketens in de agrarische sector bevorderen. Ze doen dit met het oog op beleidsdoelen als vergroting verdiencapaciteit van agrariërs, versterking verbinding boer-burger, stimulering kringlooplandbouw en plattelandontwikkeling.

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) heeft behoefte aan inzichten in de recente ontwikkelingen en stand van zaken van korte ketens in de agrarische sectoren.

Op verzoek van het ministerie LNV heeft Wageningen Economic Research een monitor korte ketens ontwikkeld. Hiermee wordt in kaart gebracht hoeveel primaire agrarische bedrijven hun producten afzetten via korte ketens en wat belangrijke kenmerken van deze bedrijven zijn. Ook wordt een eerste inschatting gemaakt van de omzet via korte ketens en hoe die regionaal is verspreid. Deze cijfermatige exercitie is uitgevoerd door deskresearch, zowel op nationaal als provinciaal niveau, met als bron de Landbouwtelling (voorlopige cijfers 2020). Deze telling wordt door ondernemers ingevuld die bij de Kamer van Koophandel als agrarisch bedrijf staan geregistreerd.

Definitie van 'korte keten'

In de Landbouwtelling is de volgende EU-definitie voor korte ketens aangehouden: Geen of maximaal één schakel (toeleveringsketenpartij) tussen producent (boer/tuinder) en consument. Rechtstreekse verkoop betreft de verkoop langs de weg, op de markt, via internet, via een eigen winkel en bezorging aan huis. Bij één schakel gaat het om directe leveringen aan retail, horeca & catering en markten.

De **Taskforce Korte Ketens** sluit aan bij een EU Verordening uit 2013: een toeleveringsketen bestaande uit een beperkt aantal marktdeelnemers die streven naar samenwerking, plaatselijke economische ontwikkeling en nauwe geografische en sociale betrekkingen tussen producenten, verwerkers en consumenten.

De beide definities kunnen er toe leiden dat de Landbouwtelling niet eenduidig door ondernemers wordt ingevuld met als gevolg dat de resultaten verschillend geïnterpreteerd kunnen worden.

Zie voor meer informatie met betrekking tot de definitie van korte ketens: [nationale rapport](#).

In samenwerking met de provincie zijn mensen gevonden die betrokken bij of werkzaam zijn in korte ketens. Deze personen hebben commentaar gegeven op de onderstaande cijfers en ontwikkelingen uit de landbouwtelling. Dit is gedaan in eenmalige sessie bijeenkomst zonder verdere voorbereiding. Ook hebben de genodigde personen huidige belemmeringen en mogelijke kansen benoemd. In het [nationale rapport](#) vindt u meer info over de resultaten van de nationale monitoring en gehanteerde definities.

Onderstaand overzicht beschrijft de huidige situatie (2020) op de primaire agrarische bedrijven met (gedeeltelijke) afzet van producten via een korte keten. Ook wordt ingegaan op de opgetreden ontwikkeling sinds 2017. Aan de orde komen aantallen bedrijven, kenmerken van deze bedrijven en de regionale spreiding. Ook wordt een globale inschatting gegeven van de gerealiseerde omzet die gepaard gaat met afzet via een korte keten.

Agrarische bedrijven met afzet via korte ketens

Aantallen, bedrijfstype en geografische spreiding

De provincie Groningen heeft in 2020 ruim 2.500 primaire agrarische bedrijven. Een kleine 10% van deze bedrijven, in totaal 243 bedrijven, zet (een deel van hun) producten af via een korte keten, oftewel via geen of 1 schakel tussen de producent en de consument.

De akkerbouw is qua aantal bedrijven (1.020) het grootste bedrijfstype in de provincie Groningen. Een kleine 6% van deze bedrijven levert producten via een korte keten. De tweede sector in de provincie, de melkveehouderij, zit daar iets boven. De hoogste percentages korte ketenbedrijven vinden we terug in de voor Groningen qua aantallen kleine bedrijfstypen, namelijk glastuinbouw, leghennenhouderij, overig tuinbouw (onder andere boomkwekerijen) en blijvende teelt. Veelal betreft het producten met weinig bewerking vooraf aan de consumptie. Binnen de verzameltypen over graasdier en overig tuinbouw levert 11 à 12% van de bedrijven via een korte keten.

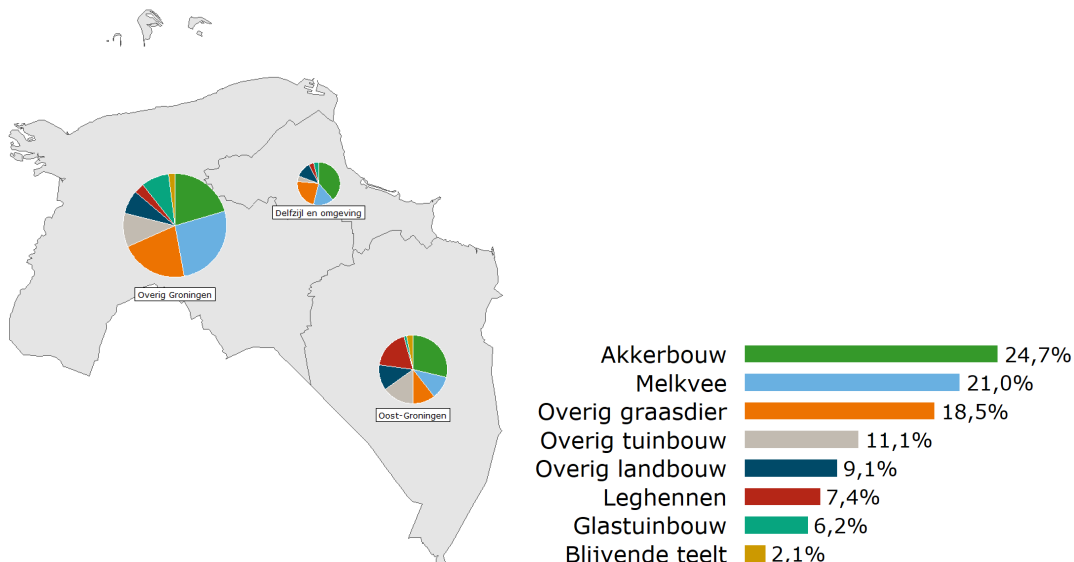
Tabel 1 Aantallen agrarische bedrijven, aandeel korteketenbedrijven (inclusief verschil met nationale niveau) in Groningen, 2020

NSO-bedrijfstype	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Akkerbouw	1.020	5,9%	-2,6%
Blijvende teelt	7	71,4%	26,3%
Glastuinbouw	27	55,6%	29,7%
Leghennen	24	75,0%	23,5%
Melkvee	800	6,4%	-1,5%
Overig graasdier	396	11,4%	0,7%
Overig landbouw	184	12,0%	-1,5%
Overig tuinbouw	55	49,1%	17,3%
Totaal	2.513	9,7%	-4,0%

Bron: Landbouwtelling.

Van de 243 korteketenbedrijven is een kwart akkerbouwbedrijf (60 bedrijven). De melkveehouderij (51 bedrijven) en overige graasdierhouderij (45 bedrijven) herbergen ieder ongeveer 20% van de bedrijven (figuur 1).

In Overig Groningen bevinden zich de meeste bedrijven met afzet via een korte keten (254 bedrijven). Hieronder relatief veel akkerbouwbedrijven, melkveebedrijven en overig graasdierbedrijven (figuur 1). In Delfzijl en omgeving (26 korteketenbedrijven) betreft dit dezelfde sectoren. In Oost-Groningen (66 korteketenbedrijven) zien we wederom veel akkerbouwbedrijven, maar daarnaast ook relatief veel leghennen- en overig tuinbouwbedrijven. In alle drie onderscheiden regio's varieert het aandeel korteketenbedrijven beperkt, namelijk tussen de 8 en 10%.

Figuur 1 Verdeling van agrarische bedrijven met afzet via korte keten over de COROP-regio's in Groningen a), b), per regio ingedeeld naar bedrijfstype, 2020

a) %: aandeel bedrijfstype in totaal aantal korteketenbedrijven in Groningen; b) De omvang van een cirkel heeft een directe relatie met het aantal korteketenbedrijven

Bron: Landbouwtelling.

Ontwikkeling 2017-2020

In de periode 2017-2020 is het aantal agrarische bedrijven met afzet via een korte keten toegenomen van 238 bedrijven (9,2% van het totaal aantal bedrijven) naar 243 (9,7%). De procentuele toename blijft daarbij achter bij de landelijke ontwikkeling, waar we een stijging zien van 10,5% naar 13,7%. Groningen is, samen met Friesland en Overijssel, een van de provincies die nog onder de 10% grens blijft. Koplopers zijn Limburg (20%) en Noord- en Zuid-Holland (beide 19%). De verschillen in percentages korteketenbedrijven tussen provincies hebben ook sterk te maken met de aanwezigheid van bepaalde bedrijfstypen in een provincie. Een belangrijk aspect is de mate waarin bewerking van producten nodig is voordat het consumptieklaar is. In Groningen zien we binnen de grote sectoren akkerbouw en melkvee ten opzichte van 2017 een kleine terugloop in het percentage korteketenbedrijven. In de qua aantallen kleine sectoren leghennenhouderij, overig tuinbouw en glastuinbouw zie we juist een sterke groei.

Kenmerken bedrijven

Omvang en leeftijd

In de onderscheiden groepen qua economische omvang (in SVC) bevindt het percentage korteketenbedrijven zich tussen de 8 en 12% (tabel 2). Met uitzondering van de zeer kleine bedrijven blijven ook in alle grootteklassen de Groningse ondernemers achter bij hun landelijke collega's met dezelfde bedrijfsomvang. Bij de zeer grote bedrijven is het verschil meer dan 8 procentpunten. Dit heeft mede te maken met de overheersende bedrijfstypen akkerbouw en melkveehouderij, waarbij het aandeel korteketenbedrijven laag scoort.

De meeste bedrijven (1.225) in Groningen hebben een bedrijfshoofd in de leeftijdscategorie van 50 tot 65 jaar oud. In deze groep levert bijna een op de 10 bedrijven een afzet via een korte keten, vergelijkbaar met het totale provinciale niveau. Het hoogste aandeel vinden we terug in de categorie bedrijfshoofden jonger dan 40 jaar. Ruim 14% van de 218 bedrijven levert producten af in een korte keten. Dit is toch nog 3% lager dan het landelijke gemiddelde (17%) voor deze groep.

Voor de groep ondernemers vanaf 51 jaar is de opvolgingssituatie bekend. De groep zonder opvolger scoort met 11,5% hoger in aandeel korteketenbedrijven dan die met een potentiële

opvolger (9%). Hier kunnen veel oorzaken achter zitten. Ieder bedrijf heeft een unieke positie. Wel is het zo dat geen opvolging vooral plaatsvindt op (zeer) kleine bedrijven. Van de groep bedrijven met een rechtspersoon is leeftijd en opvolgingssituatie niet bekend. Van deze 132 bedrijven in Groningen levert een op de vijf via een korte keten.

Tabel 2 Aantal agrarische bedrijven, % bedrijven met afzet via korte keten (inclusief verschil met nationale niveau), ingedeeld naar de kenmerken economische omvang (SVC) en leeftijd bedrijfshoofd in Groningen, 2020

SVC-klasse b)	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Zeër klein	688	11,9%	0%
Klein	368	8,7%	-7%
Middelgroot	410	8,8%	-4%
Groot	786	8,4%	-5%
Zeër groot	261	10,3%	-9%

Leeftijd	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Jonger dan 40	218	14,2%	-3,1%
40 - 50	497	12,1%	-4,0%
50 - 65	1.225	9,5%	-4,7%
65 en ouder	573	6,3%	-3,0%

a) Groen is positief/rood is negatief bij vergelijking Groningen met nationale percentage; b) Definitie SVC (standaardverdienencapaciteit)-klassen, x 1.000 euro): Zeer klein: < 25; klein: 25-60; middelgroot: 60-100; groot: 100-220; zeer groot: >250

Bron: Landbouwtelling.

Van de 104 biologische bedrijven in Groningen zet een kleine 40% producten af via een korte keten. Dit ligt iets boven het landelijke niveau voor biologische bedrijven. De ruim 2.400 bedrijven met gangbare productiesystemen blijven steken op 8,4%. Dat is bijna 4,5% lager dan landelijk.

Relatie met multifunctionele activiteiten

Afzet via een korte keten gaat dikwijls samen met multifunctionele activiteiten op een bedrijf. In de provincie Groningen zien we dat in sterke mate terug bij educatie, zorg en recreatie. Zo levert een derde van de zorgboerderijen ook afzet via huisverkoop (bijvoorbeeld via eigen bijdrage aan de maaltijden voor cliënten), en een kwart van de 94 bedrijven met agrotourisme (landelijk is dat 5 procentpunten meer). De bedrijven die ook educatieactiviteiten leveren, scoren met meer dan 43% het hoogst. De verwerking van landbouwproducten in combinatie met het leveren in een korte keten heeft veelal een directe relatie, en het hoge percentage is dan ook niet verrassend. In Groningen verrichten ruim 300 agrariërs diensten in het kader van natuurbeheer. De relatie agrarisch natuurbeheer en afzet via korte ketens blijft beperkt tot een kleine 14%, iets lager dan landelijk.

Tabel 3 Aantal agrarische bedrijven, % bedrijven met afzet via korte keten (inclusief verschil met nationale niveau), ingedeeld naar multifunctionele activiteit in Groningen, 2020

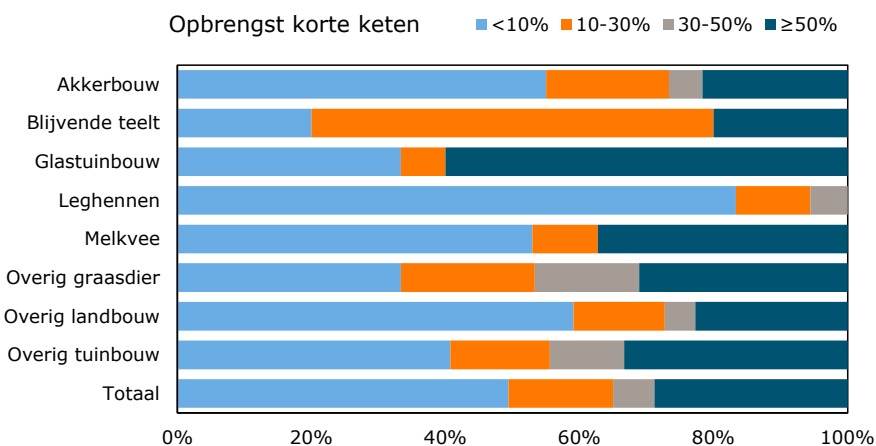
Multifunctionele landbouw	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil t.o.v. Nederland
agrarische kinderopvang	11		-14%
agrotourisme	37	32%	3%
boerderij educatie	38	37%	-7%
natuurbeheer	494	12%	-4%
opwekking duurzame energie voor leverij	229	11%	-7%
stalling van goederen / dieren	85	17%	1%
verwerking landbouwproducten	46	83%	-5%
zorgboerderij	24	21%	-15%

Bron: Landbouwtelling.

Aandeel korte keten in de bedrijfsomzet

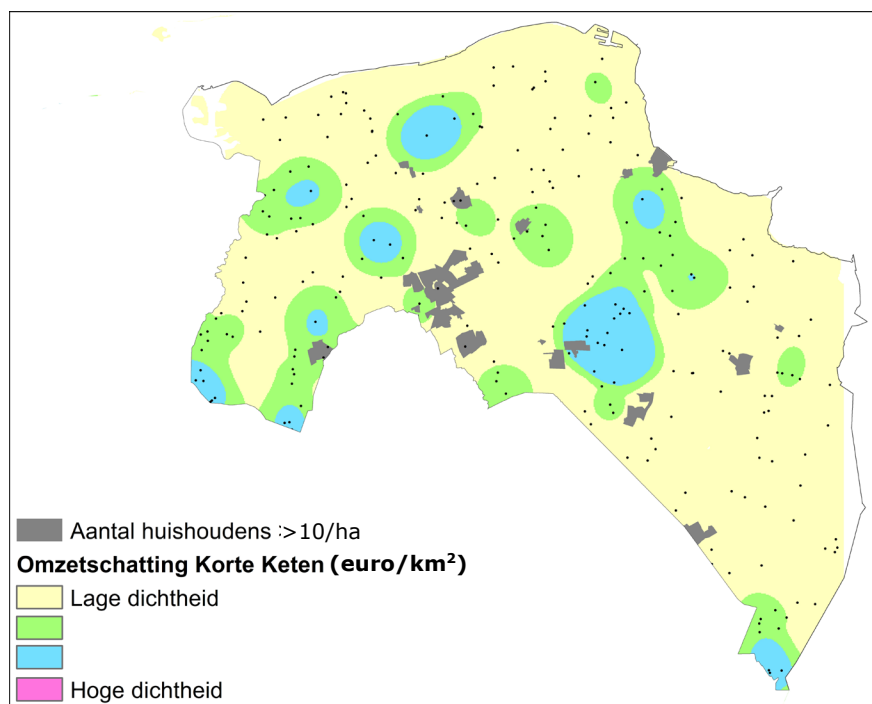
Agrariërs die producten via een korte keten verkopen, hebben in de Landbouwtelling een schatting gegeven hoeveel procent van hun omzet via een korte keten wordt gerealiseerd. Bekijken we het beeld voor heel de provincie Groningen, dan geeft de helft van de ondernemers op deze korteketenbedrijven aan dat dit tot 10% van de omzet is (figuur 2). In de sectoren akkerbouw, leghennenhouderij en overig landbouw ligt dit percentage bedrijven (tot 10% van de omzet) nog

hoger. In de glastuinbouw, overig graasdier en blijvende teelt is dit percentage daarentegen een stuk lager. Met name in de glastuinbouw geeft bijna 60% aan dat meer dan de helft van de omzet via maximaal 1 tussenschakel bij de consument belandt. In zijn totaliteit voor de provincie Groningen geldt deze situatie voor een op de vier korteketenbedrijven. Het is opvallend dat maar relatief weinig agrarische ondernemers de klassen 10 tot 30% en 30 tot 50% hebben ingevuld.

Figuur 2 Indeling agrarische bedrijven (met afzet via korte ketens) naar percentage van de omzet dat via een korte keten wordt verkregen, naar bedrijfstype in Groningen, 2020
Bron: Landbouwtelling.

De bedrijven met afzet via korte ketens bevinden zich verspreid over heel de provincie (stippen in figuur 3). Ook zien we in deze figuur kleine concentratiegebieden van bedrijven met een meer dan gemiddelde ruimtelijke omzetsdichtheid in het westelijke deel van de provincie, ten noorden van Hoogezand-Sappemeer, onder Delfzijl en de zuidpunt van de provincie. In de provincie Groningen bevinden zich geen gebieden met hoge omzetsdichtheid korte ketens. Hierin speelt mee dat zich in Groningen vooral veel grondgebonden (grotere) bedrijven bevinden. Voor een nationaal beeld van de omzetsdichtheid, zie het [nationale rapport](#).

Figuur 3 Regionale spreiding korteketenbedrijven en hun omzet in Groningen, 2020
Bron: Landbouwtelling, bewerking Wageningen Economic Research.

Op basis van in de Landbouwtelling ingevulde percentages van het aandeel korte keten omzet in de totale omzet, is een globale schatting berekend van de totale omzet van agrarische producten via korte ketens in Groningen. Dit betreft een bedrag van rond de 29 miljoen euro per jaar. Ongeveer 40% hiervan is afkomstig uit de melkveehouderij. Een kleine 20% is afkomstig uit de glastuinbouw, gevolgd door de akkerbouw (17%).

Belemmeringen en kansen voor de korte keten in Groningen

Gesprekspartners hebben ook huidige belemmeringen en mogelijke kansen benoemd met betrekking tot korte ketens in Groningen. Op sommige punten is dit aangevuld met wat de rol van overheden en marktpartijen hierbij kan zijn. Alleen de belangrijkste punten uit deze sessie worden hieronder weergegeven. Eventuele aanbevelingen komen van de gesprekspartners en vragen om een aanvullende evaluatie.

Aandachtspunten voor verdere ontwikkeling korte ketens

Figuur 4 Genoemde knelpunten rond korte ketens op basis van een sessie met regionale gesprekspartners in Groningen

Vooraf logistiek en distributie zijn knelpunten (figuur 4). Als er vraag is van partijen, met name kleine hoeveelheden naar veel locaties, maakt het lastig. Vooral om dat op een goede manier financieel rond te krijgen. Al snel zijn de kosten hoger dan de opbrengsten.

Er gebeurt al veel in de provincie Groningen op het terrein van korte ketens. De kwaliteit van het onderlinge contact binnen korte ketens en bereidheid om samen te werken zijn groot. Veel korte keten initiatieven zijn toe aan opschaling. Maar waar is de aansluiting vanuit beleid en banken? Uiteindelijk is samenwerken lastiger dan gedacht, zo blijkt tijdens de bijeenkomst (figuur 4).

Beleid

De gesprekspartners vinden dat het niet helpt als ministeries top-down pilots voor deze regio lanceren. Ze vinden dat het experimenten zijn die vanuit eigen Haagse beleidsplannen bedacht. Dit sluit vaak niet aan bij de al lopende mooie korteketeninitiatieven in Groningen. Daarnaast is er bestaande regelgeving die knelpunten met zich meebrengt bij de ontwikkeling van korte ketens, zo vinden zij. Hun aanbeveling is meer bestuurlijke reflectie. Met minder Randstedelijke aannames voor Noord-Nederland en meer regio specifiek beleid (zeker ook voor Groningen)

Financiering

In Noord-Nederland kun je veelal niet alleen (of onvoldoende) je geld verdienen met een kaasmakerij of met een recreatieve voorziening of met het verhuren van een zaal. De markt is vaak niet groot genoeg. Er is relatief weinig 'business to consumers'. Door in doorsnee beperktere economische kansen voor korteketeninitiatieven maak je voor een bedrijf in Groningen al snel meerdere allianties. Zoals korte keten in combinatie met natuur-inclusief, een multifunctionele tak, gezonde voeding etc. Je wilt je verdienmodel op een (meer) integrale manier financieren, om daarmee de levensvatbaarheid van het bedrijf te vergroten. Maar banken hebben moeite om integrale plannen te financieren. Ook wordt aangegeven dat het in Groningen moeilijker is dan in het Westen om aan privaat kapitaal te komen voor maatschappelijke doelen.

Ook ten aanzien van subsidies ter financiering van innovaties als korteketeninitiatieven zijn er knelpunten. Zo kunnen fondsen voor regionale ontwikkeling landbouw gerelateerde projecten niet op een directe wijze financieren. Specifieke landbouwsubsidies kunnen daarentegen geen marktprojecten financieren.

Samenwerking in een korte keten tussen leverancier (wordt niet gezien als mkb'er) en verwerker (wordt niet gezien als agrariër) in een project is dan ook financieel lastig. Je dreigt tussen wal en schip te geraken als (startende) ondernemer in een korte keten. Er wordt onder meer gesteld:

'Je moet van goede huize komen wil je bij RVO en SNN kunnen shoppen voor het verkrijgen van ondersteuning. Je krijgt het bijna niet in de organisatorische hokjes gestopt.'

'Dat integrale beeld dat veelal nodig is bij korteketeninitiatieven is bij banken een moeilijk verhaal. Moet je bij de mkb-expert zijn? Of bij de agrarische expert? Praten die experts met elkaar?'

Ten slotte

De gesprekspartners geven aan dat Groningen zich van oudsher kenmerkt door grootschalige, op export gerichte landbouw. Maar dat is wel aan het veranderen, op een andere manier dan in andere gebieden. De provincie is écht in beweging.

Er is bij de deelnemers de roep aan de overheid om specifiek beleid te voeren bij de ontwikkeling van korte ketens in Groningen. De positie van Groningen is dus anders dan elders. Er moet dan ook gezorgd worden voor meer maatwerk en verdieping. Zorg daarom ook voor een goede kwaliteit van monitoren van beleid. Met een aantal gerichte maatschappelijke kosten-batenanalyses (impactmeting). Verbind hieraan meerdere mogelijke financieringsbronnen voor de ontwikkeling van korte ketens, zo geven de gesprekspartners aan.

Meer informatie

Drs. G.S. Venema
T +31 (0)70 335 83 23
E gabe.venema@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

2021-067